

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Παιδάκι ακόμη ξυπνούσε τη νύχτα, γλιστρούσε έξω από το κρεββατάκι του, μέσα στην κάμαρα της μητέρας του, έψαχνε για μολύβι και χαρτί και στο χλωμό φως του καιτηλιού έγραφε τους στίχους που τον ξύπνησαν* κι έπειτα σιγά σιγά γύριζε στο κρεβάτι του και ξανακοιμόταν. Συχνά η μητέρα του, αρκετά φρόνιμη για να μην επέμβαινε, τον παρακολουθούσε και το πρωί συμάζευε τα ποιήματα που στο μεταξύ είχε ξεχάσει εκείνος. Στην ηλικία αυτή μόλις ήξερε να γράφει, αλλά η εύθυμη της λυρικής του σκέψης και η άνεση της μνήμης του ήταν χαρακτηριστικές και ποτέ δεν τις έχασε από τότε.

Απ' αυτά τα πρώιμα ποιήματα τίποτε δεν έμεινε. Τα κατάστρεψε ο ίδιος πριν πάει στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Όμως κάποια απ' αυτά μπορεί να ήταν από κείνα που απάγγελνε στο σπίτι του Παλαμά, όπου γύρω του μαζεύονταν, την εποχή εκείνη, η εκλεκτή νεότητα της επόμενης γενιάς. Άλλα πάλι μου τα απάγγελνε στο Παρίσι ή αδελφή του, ή Πηνελόπη, κι' αυτά τα ποιήματα ήτανε ή κινήτρα δύναμη που πρώτη μ' έσπρωξε στην Ελλάδα. Μ' αυτό δεν θά πει πως δεν ήξερα τις αρχαίες κλώνες και τ' αγάλματα, τον ελληνικό αέρα και το ελληνικό φως: αλλά την εποχή εκείνη αυτά τα πράγματα μου ήταν τόσο σιμά και τόσο απόμακρα, όσο οί αρχαίοι ήρωες και οί ημίθεοι: ήτανε ένα μέρος του εσώτερου εαυτού μου, αλλά όχι και μέρος του έξω κόσμου. Εκείνα τα ποιήματα κι' ιδιαίτερα ένα για την τρικυμία, μ' έκαναν να πάρω τις βαλίτσες μου και να πάω. Ήθελα να δω τον αδελφό της Πηνελόπης που έγραφε από παιδί τέτοια ποιήματα.

Έπειτα έγραφε τον «Αλαφροίσκιωτο», ένα είδος λυρικής βιογραφίας όπου η ζωή του πάνω στα δεκαεννιά του χρόνια και η Λευκάδα, το Ιόνιο νησί του με τ' άγρια βουνά του, την κρουσταλένια του θάλασσα, τις γέριες έλιές του, με τους βουνίσσιους και τους ψαράδες του, τους άητους και τα δελφίνια του, φυσιολογικά είναι ένα πράμα μαζί του. Έπειτα, κατά διαστήματα, ακολούθησε ο «Πρόλογος στη Ζωή» σε πέντε τόμους: Η Συνείδηση της Γης, της Φυλής, της Γυναίκας, της Πίστης, και της Προσωπικής Δημιουργίας. Αργότερα έγραψε ένα έπικό ποίημα για το Χριστό: Ο Χριστός Παιδί, ο Χριστός-Άνδρας, ο Χριστός Αναστημένος. Λέγεται «Το Πάσχα των Ελλήνων». Επίσης ένα άλλο θρησκευτικό ποίημα: το «Μήτηρ Θεού».

Πλάι σ' αυτά γράφει τις πρώτες του τραγωδίες. Ο «Δαίδαλος»: έφευρέτης του κρητικού λαβύρινθου, πιασμένος ο ίδιος στις μπερδεμένες στοές του: άνθρωπος της εποχής φυλακισμένος στην ίδια του μηχανική επιδεξιότητα, μα λυτρωμένος στο τέλος με το γιό του τον Ίκαρο από μια ύψηλη έφεύρεση: τα φτερά. Ο «Άσκληπιός»: στην Έπίδαυρο το ιερό του Θεού της Υγείας ένας Έλληνας νικήθηκε στο στάδιο από ένα Ρωμαίο ή οδυνηρή του θλίψη ελαφρώνει και φωτίζεται από τον Ιεροφάντη του ναού, και τα στάδια της ζωής του γίνονται ή άνοδος της ζωής του ανθρώπου: άθλητής, Ιερέας, προφήτης. Η «Αριάδνη»: ή γυναίκα, που θρημώντας για τον χαμένο της ήρωα, έρωτεύεται ένα Θεό. Συχνά το γράψιμο των μεγάλων αυτών έργων διακόπτονταν από μικρότερα ποιήματα. Άλλα μεγάλα ή μικρά, όλα έχουν τη σφραγίδα της άμεσης δημιουργίας: του λόγου και της ιδέας που φτάνουν ταυτόχρονα στη συνείδησή του στον ύπνο ή στο ξύπνημα, με τη σκέψη και τη μορφή ενωμένες κι' αναπόφευκτες, μα πάντοτε ανεξάρτητες από έξωτερικά γεγονότα. Πολλά απ' αυτά τα ποιήματα είναι σε κανονικό ρυθμό και άλλα όμοιοκατάληκτα, πράμα που κάνει ιδιαίτερα δύσκολη τη μετάφραση, όπως συμβαίνει με κάθε μεγάλο έργο λυρικής έμπνευσης. Για τουτό θ' αναφέρω ένα μόνο, που δείχνει με την ξεχωριστή γαλήνη του την πηγή της εσωτερικής τελείωσής του και τη δύναμη του χείμαρρου που από τούτη ξεχύνεται μες στον κόσμο:

Α! σαν ο πρώτος ήχος ανατείλει
με την πρώτη άνεκύμαντη πνοή,
που ως σε φιλιέ ιερό μου άνει τα χείλη,
σα φύλλο που σαλεύει μα δέ θροεί,

είκόνα άτάραχτη, θείκη, που μέσα
στα φρένα μου αναφαίνεις ξαφνικά,
όλη γυμνή στη γαληνή άνεσα,
με σαλέματα άργά και μυστικά!

Του πόθου ως λυέται όλόγουρά μου ή ζώνη,
του λυτρωμού μου ή μυστική ποριά
βρίσκει το μάγο πνέμα, που με ζώνει
την ήδονή σαν πέλαο τη στεριά*

και πιά τη ζωή τριγύρα μου δεν ψάχνω,
μα όλάκερος, σα ρίζα σε πηγή,
δροσολογάω σ' ώκεανό το σπλάχνο,
κρυφή γεμάτο γλύκα και σιγή!

* Όταν γράφηκε το άρθρο αυτό, η Εδα Σικελιανού δεν είχε υπ' όψει της την τελική μορφή της τραγωδίας.

Καὶ νά, σάν ὁ περισσότερο πού γρούζει
στὸν ἥλιο μὲ τὸ στῆθος φουσκωτό,
ἢ εὐτυχιά, ἢ ἀθάνατη ὡς μὲ λούζει
χαρά, ἢ χαρὰ πού μήτε τῆ ζητῶ,

καθὼς χυμᾶνε μέσα μου τὰ μύρα
κι' ἀναρροεὶ βαθεῖά μου ὁ γλυκασμός,
ἀπὸ τὰ θάματα πού νιώθω γύρα
μοῦ γιομίζει ὅλος ἀξαφνα ὁ λαιμός!

Τέλος ξεσπάει στὴν πλάση ἢ πνευμιά μου!
Νά μὲ ἰσικιάσει ἓνας κόσμος δὲ βολεῖ!
Ἡλιος φωτᾶει δεξιά, ἥλιος ζερβά μου,
ἀπὸ παντοῦ μὲ ζώνει ἀνατολή!

Τῆς θεότητος ὡς διαπλάτη τῆ θύρα
τοῦ νοῦ μου ἀνοίγει Ὀλύμπιος ὁ σεισμός,
ξάφνου τὸ στῆθος μου, ὦ γαλήνια λύρα,
καὶ τὸ τραγούδι μου, ἄγριος ποταμός...

Πλάϊ σ' αὐτὸν τὸ χεῖμαρρο τοῦ τραγουδιοῦ
πού τὸν διαπερνᾶει σάν ἀγέρας μεσ' ἀπ' τὸ κα-
λάμι ὁ Σικελιανός σήκωσε κατ' ἀρχὴν ἐν' ἄλλο
βάρος πού ἢ ἐκφρασὴ του ἀπαιτοῦσε ἓνα δια-
φορετικὸ γι' αὐτὸν καὶ πολὺ πιὸ δύσκολο φορέα,
τὸ φορέα τοῦ πεζοῦ λόγου. Συνθέτοντας ποιή-
ματα, ἔστω καὶ μεγάλα, ποτὲ δὲ φαίνονταν νὰ
δουλεύει σ' αὐτὰ, τούλάχιστον ποτὲ μὲ μολύβι
καὶ χαρτί. Τάχε μέσα του καὶ συχνὰ πολλὰ μαζὶ
ταυτόχρονα, γιατί κάποτε μοῦ εἶπε: Θὰ πάω
αὔριο στὴ Συκιά νὰ γράψω τὸ δεύτερο μέρος τοῦ
«Πρόλογου στὴ Ζωή». Μὰ τὴν ἄλλη μέρα, μὲς
στὸν πευκιά, πλάϊ στὸν Κορινθιακὸ, ὅταν βά-
λανε τὸ τραπέζι καὶ τὴν καρέκλα του ὅπως πάντα
κάτω ἀπὸ τ' ἀγαπημένο του δέντρο, δὲν ἔγραψε
τὸ δεύτερο μέρος τοῦ Προλόγου ἀλλὰ τὴ μεσαιω-
νικὴ τραγωδία του: ὁ «Πλήθων». Συχνὰ μοῦ
ἔλεγε: Ἐγραψα αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ ποίημα καὶ μοῦ
τ' ἀπάγγελνε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ἀλλὰ
μοῦ χρειάστηκαν πολλὰ χρόνια γιὰ ν' ἀνακα-
λύψω πὼς δὲν τὰ εἶχε γράψει καθόλου καὶ πολλὰ
ἀπ' αὐτὰ πού ἀκουσα ποτὲ δὲν μπῆκαν στὸ
χαρτί. Βαθμιαῖα τὸ γράψιμο τὸν βάραινε ὅλο
καὶ πιότερο, σύνθετε καὶ ἀπάγγελνε καινούρια
τραγούδια μὲ ἀνεση, ἀλλὰ τὸ γράψιμο γινόντανε
δύσκολο. Πότε πότε, ἔχοντας μέσα του ἓνα ποιή-
μα, ἔμοιαζε νὰ βάραινε σωματικὰ κι' ἔπειτα μιά
καὶ τὸγραψε ξανάβρισκε τὴ φυσικὴ του ἀλαφράδα.
Ἄλλὰ γιὰ τὸ βάρος πού μίλησα, δὲν μπόρεσε
ν' ἀλαφρώσει ἀπὸ τὸ πέρασμα αὐτοῦ τοῦ ἐσώ-
τερου χεῖμαρρου τῆς λυρικῆς ἢ ἐπικῆς ἢ δραματι-
κῆς ποιήσεως.

Ὁ Σικελιανός δὲν ἐνοιώθε τὸν ἑαυτὸ του
μόνο στὴν προαίσθησή του γιὰ τὶς συμφο-
ρὲς ὅπου βυθίζονταν ὁ κόσμος. Ἡ διαπερα-
στικὴ του διαίσθησις τοῦ ἀποκάλυψε κι' ἄλλα
προφητικὰ πνεύματα σ' ἄλλες χῶρες, πού πρό-
βλεπαν ἐπίσης πόλεμο στὸν πόλεμο, καταστρο-
φὴ στὴν καταστροφὴ, κάθε μιά πιὸ φοβερὴ
καὶ πιὸ ἀπέραντη ἀπ' τὴν ἄλλη, καὶ τοῦτο δ-
ξυνε τὴν ἀναζήτησή του γιὰ μιὰν ἀληθινὴ ἐξο-
δο ἀπὸ τὸ μακρὸ καθαρτήριο πού ἤξερε πὼς
ἀπειλοῦσε κατακέφαλα τὸν κόσμο. Ἀπ' τὰ πρῶ-

τα του νεῖατα οἱ πιὸ ἀπελπιστικὲς συγκρούσεις
ξεσηκώνονταν ἀπὸ παντοῦ, ἀλλὰ κάτω ἀπ' τὶς
συχνὲς καὶ βίαιες ἐρίδες ἀνάμεσα σὲ ἄτομα καὶ
σὲ κράτη, ἀναζητοῦσε πάντα τὸν ἐσώτερο δε-
σμό πού τοὺς ἔνωσε. Πὼς θὰ μπορούσαν τὰ ση-
μεῖα τῆς φανερῆς συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώ-
πων νὰ συρθοῦν ἔξω ἀπὸ τὰ σκότη τοῦ ἀνθρώ-
πινου ὑποσυνείδητου καὶ νὰ τὰ κάμουν νὰ λάμ-
ψουν σάν ἓνας παγκόσμιος ἥλιος φωτίζοντας
τὰ πάντα; Πὼς θὰ μπορούσαν τὰ λίγα πνεύ-
ματα πού πέρασαν μὲς' ἀπὸ τὸ «καρποφόρο
μαρτύριο» τῆς πρόγνωσης τῆς ἐπερχόμενης κα-
ταστροφῆς νὰ καταστήσουν τοὺς λαοὺς τοὺς
προσεχτικὸς γιὰ τὴν ἀληθινὴ λύση. Ποιὰ ἦταν
ἡ λύση;

Μὲς τὴν καρδιά του τὴν ἤξερε ἀπ' τὴν ἀρχή,
ἀλλὰ πιέζονταν ἀπ' τὴν ἀνάγκη μιᾶς λογικῆς
παρουσίασης τοῦ ὁράματός του στοὺς ἄλλους.
Δὲν ἦταν ἀρκετὸ ὅτι αὐτὸς ἔβλεπε τὸ τέρμα
μὲ τέλεια διαύγεια, ἔπρεπε νὰ μπορεῖ νὰ βαδίζει
ἀργὰ καὶ νὰ δείχνει τὰ βήματα πού ὀδηγοῦν
ἐκεῖ ἓνα πρὸς ἓνα. Κι' ἔτσι, αὐτὸς πού ἦταν ἓνα
πλάσμα ἐσωτερικῆς ἀνταπόκρισης πρὸς ἐξωτερι-
κὲς διαστάσεις καὶ ρητῶν ἀποκαλύψεων ἀμεσῆς
κοσμικῆς συγκίνησης, ἔγινε ἓνας ὑπομονετικὸς
σπουδαστῆς, ἓνας παμφάγος διαβαστῆς, ἰδιαί-
τερα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας.

Ἰνδίες, Αἴγυπτος, Περσία, Παλαιστίνη, Ἑλλάδα,
Κίνα καὶ Ρωσία: Μελέτησε ὅλες τὶς χῶρες ὅπου
οἱ ἄνθρωποι ἐξέφρασαν τὰ αἰτήματα τῆς ἴδιας
τους χῶρας καὶ πολλὰς φορὲς ὅλων τῶν χωρῶν.
Ἡ ἀναζήτησή του ἦταν ἡ Μητέρα-Ἰδέα. Μόνο
σάν ἀπόρροια τοῦ αἰώνιου Κοσμικοῦ Λόγου.
Μόνο σάν ἐμπνευστῆς συλλογισμῶν καὶ πρά-
ξεων ἀμεσα ρυθμικῶν καὶ παγκόσμιων: πάνω
ἀπὸ καθιερωμένες τάξεις, πάνω ἀπὸ καιροσκο-
πισμούς, πάνω ἀπὸ λαοὺς, δόγματα καὶ θρη-
σκείες. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ καὶ ἡ λύση πού
ἔβλεπε στὸ ἰσχυρὸ αὐτὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ἀντι-
κείμενο ὅλων τῶν γραπτῶν του στὸν πεζὸ λόγο:

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

«Τὸ Δελφικὸ Πανεπιστήμιο».

(Ἀθήνα 1930)

«Ἡ Δελφικὴ Ἰδέα».

(Ἀθήνα 1931)

«Ἐπιστοφὴ στὴ Γῆ καὶ στὸ Λαό.»

(Δημοκρατία Αὐγ. 14, 21, 1932. Ἀθήνα)

«Ἡ Ἀποστολὴ τῆς Κοινότητος.»

(Δημοκρατία Αὐγ. 28 Σεπτ. 4, 11, 1932).

«Ἐπιστροφὴ στὸν βαθύτερο ἱστορικὸ ἑαυτὸ μας.»

(Δημοκρατία Ὀκτωβρ. 2, 9, 16, 1932)

«Ὁμιλία στὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ Θράκης καὶ
Μακεδονίας.»

(Γιατὶ οἱ μάχες τοῦ Μαραθῶνα, Θερμο-
πυλῶν καὶ Σαλαμίνας φωτίζουν μὲ μονα-
δικὴ ἀκτινοβολία στὴν ἱστορία;)

(Κομοτηνὴ 1933).

«Προανάκρουσμα».

(Ἀθήνα 1933).

«Ὁ Δελφικὸς Λόγος.» Μὲ λυρικὸ πρόλογο πού
λέγεται «Ἀφιέρωση».

Ἀπὸ τὸ «Δελφικὸ Λόγο» ἔκτενὲς ἔργο πού συν-

οψίζει καὶ συμπληρώνει τὴ διδαχὴ πού περι-
κλείουν τὰ παραπάνω δοκίμια ἢ ἐκκλήσεις, μό-
νον ὁ Πρόλογος ἔχει δημοσιευτεῖ. Ἡ Ἀφιέρωση
εἶναι ἓνα ποίημα Μύησης. Δημοσιεύτηκε ἑλλη-
νικά στὰ 1927 καὶ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν Vinal.

Τὰ ἀρχαῖα ἱερά, πρωταρχικά ἱερατικά παι-
δευτήρια πού γύρευαν νὰ σχηματίσουν παγκό-
σμια Ἀμφικτυονία, ἦταν ἓνας τεραστίος
πνευματικὸς ὄργανισμός:

.... Τὰ χρόνια δὲ λογιάζεις,
ὅπου καθὼς οἱ πετεινοὶ τὸν ὄρθρο
φωνάζουνε κι' ἀπὸ νὰ σ' ἄλλο τόπο
ὄλοι μαζί ἀποκρίνονται μηνώντας
τὸν ἥλιο, ὅμοια καὶ τότε, ὅλες ἀντάμα
στὴν γῆν ἀπάνω σὲ ἱερὰ Σιβύλλες,
ἢ Λιβυκή, ἢ Κουμαία, ἢ Ἐρυθραία,
ἢ Σικελή, ἢ Χαλδαία, ἢ Κιμμερία,
ἢ Θεσπρωτή, ἢ Αἰγύπτια, ἢ Ἑβραία,
ἀποκρινόντανε ἢ μιὰ στὴν ἄλλη
καὶ ὑψώνανε τὴ μάντισσα φωνὴ τους
γιὰ μιὰ γιγάντι' ἀνατολὴ ὅπου ὄλους
μαζί θὰ φώταε τοὺς λαούς;

(Σιβύλλα)

Ἄλλὰ τὸ Δελφικὸ ἱερὸ μὲσ' ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ
του μὲ τὴν ἑλληνικὴ γῆ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς γεω-
γραφικῆς του θέσης, σταυροδρόμι καὶ συναπάν-
τημα Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, σύνθετε σ' ἓνα ψη-
λότερο πνεῦμα τὴν πλατεῖα ἀλλὰ ἀδιασάφητη
σκέψη ἐκείνων πού προάγονταν ἀπ' αὐτό.
Ἐκεῖ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἡ θρησκευτικὴ παρόρμηση
ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ κάθε δυνατὸ φανατισμὸ καὶ
βρῆκε τὴν ἐκφρασὴ τῆς πέρα ἀπὸ ἓνα δογματικὸ
πολυθεῖσμὸ ἢ ἓνα δογματικὸ μονοθεῖσμὸ, σ' ἓνα
παγκόσμιο ἐνοθεῖσμὸ ὅπου ὄλα τὰ ἀνθρώπινα
πνεύματα μποροῦσαν ν' ἀπαντηθοῦν καὶ ν'
ἀγκαλιαστοῦν ὄχι μόνο πέρα ἀπὸ βουνὰ καὶ
θάλασσες ἀλλ' ἐπίσης ἀπὸ βαθειὰς γλωσσικὲς
διαφορὲς, συνήθειες, λατρεῖες καὶ νόμους. Μέσα
σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα οἱ Δελφοὶ ἀνάλαβαν τὴν
ἀγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά
καὶ μὲσ' ἀπ' τὴ γενικὴ του ἀκτινοβολία προ-
σπάθησαν νὰ ρίξουν τοὺς φραγμοὺς πού χώρι-
ζαν κράτη ἀπὸ κράτη κι' ἀνθρώπους ἀπ' ἀν-
θρώπους. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἀπ' τὴν ἀπώτε-
ρη ἀρχαιότητα, ἡ Δελφικὴ ἐνότητα ἀγκάλιασε
Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ἀκριβῶς σὰν τοὺς δυὸ ἀε-
τοὺς τοῦ Δία, πού ἐλευθερωμένοι ἀπ' τὶς δυὸ
ἀντίθετες ἄκρες τοῦ κόσμου, φώλιασαν μαζί
πάνω στὴ Δελφικὴ πέτρα πού λέγεται ὁ Ὀμφαλὸς
τῆς γῆς. Αὐτὴ ἡ πέτρα ὑποδέλωνε τὸ πνευμα-
τικὸ κέντρο τῆς γῆς. Ἄλλὰ θὰ μποροῦσε ν' ἀνα-
φερθεῖ σὲ ὁποιαδήποτε κοινότητα μυημένων μέσα
σὲ ὄλους τοὺς λαοὺς πού πάσχιζαν νὰ φτάσουν
στὴν ἐσώτερη αὐτοκυριαρχία καὶ στὴν παγκό-
σμια καλὴ θέληση. Σάμπως νὰ ἔθελε τὸ ἀρχαῖο
αὐτὸ ἱερὸ ν' ἀποδείξει τὴ σκέψη τοῦ Πασκάλ:
«Ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας κύκλος πού τὸ κέντρο του
βρίσκεται παντοῦ καὶ ὁ περίγυρός του πουθενά.»

Ὁ Σικελιανὸς κρίνει ἓναν-ἓνα τοὺς κορυφαί-
ους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ αἰσθάνεται ὅτι
κανεῖς ἀπ' αὐτοὺς, ὅσο φωτεινὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ

προσωπικότητά του, δὲν ἐνσαρκώνει ὀλοκληρω-
τικά τὴν οὐσία τῆς ἀληθινῆς καὶ μεγάλης Ἑλ-
λάδας καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία πρέπει ν' ἀναζητη-
θεῖ στοὺς δημιουργικοὺς, ἀπρόσωπους καὶ πνευ-
ματικοὺς θεσμοὺς τῆς. Παιδί ἀκόμη ἔλπιε στὸν
Πλάτωνα πού θὰ ὀδηγοῦσε στὶς πηγές τῆς,
ἀλλὰ κατέληξε στὴν ἀπελπισμένη παραδοχὴ
ὅτι κι' ὁ Πλάτων ἀντιπροσωπεύει τὴν ἑλληνικὴ
σκέψη ὄχι στὴν ἀκμὴ τῆς ἀλλὰ στὴν παρακμὴ.
Στηρίχτηκε στοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους
καὶ βρῖσκει σ' αὐτοὺς ἓνα ὑψηλὸ πνεῦμα σοφῆς
ἀνδρείας: γιατί γι' αὐτοὺς γνώση, αἴσθημα καὶ
δύναμη ἀποτελοῦν ἓνα ἀπλό σύνολο καὶ προ-
χωροῦν πρὸς ὅ,τι εἶναι ἐνέργεια, ἐπισημαστικὴ ἐνέρ-
γεια, πάνω ἀπ' ὅλες τὶς κατηγορίες σκέψης καὶ
πράξης τῆς ἐποχῆς τους. Ὁ μεταφυσικὸς δὲν
πνίγει τὸν ποιητὴ, οὔτε ὁ ποιητὴς τὸν φυσικό.
Φύση, φαινόμενο καὶ νοούμενο εἶναι γι' αὐτοὺς
ἄρρηκτα ἐνωμένα στὸ ρυθμὸ καὶ στὸν παγκόσμιο
Λόγο. Ὁ στοχασμὸς τους ἤρεμα περνᾷ ἀνάμεσα
ἀπὸ μιὰ λιτὴ κι' ἀρρενωπὴ διαλεκτικὴ, πότε στὸ
χώρο τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἀνώτερης ἀνάπαυσης,
πότε στὸ στίβο τοῦ ἄμεσου ἄθλου. Ὁ στόχος
τους δὲν εἶναι «τί ἀγαθόν» ἀλλὰ «τί μάλιστα»,
οὔτε «τί χαλεπὸν» ἀλλὰ «τί χαλεπώτατον»
οὔτε «τί ρᾶδιον» ἀλλὰ «τί ρᾶστον». Κι' ἔτσι
ἐνῶ παλαιότερα τους στὴν ἐρευνα τῆς φύσης
εἶναι αὐτὸ τὸ σύμπαν, ἀπαράλλαχτα ἡ παλαι-
ότερα τῆς πολιτικῆς τους δράσης δὲν περιορί-
ζεται στὰ τυπικὰ τους ὅρια, ἀλλὰ ἀπλώνεται
στὴν κοσμικὴ ὑπερελληνικὴ ἰδέα πού ἂν καὶ εἶχε
ἄλλα ἱερά πανελλήνια κέντρα, ὅπως τῆς Κλάρου,
τῶν Διδύμων, τῆς Ἐφέσου καὶ τόσα ἄλλα,
εἶχε ἐπίσης γιὰ ὄλους ἓνα μητροπολιτικὸ κέντρο
πού προσπαθοῦσε νὰ ἰδρύσει θεσμοὺς βασισμέ-
νους σὲ παγκόσμιους ρυθμοὺς πού θὰ μποροῦσε
καὶ πού ὡς ἓνα θαυμαστὸ σημεῖο μπόρεσε, ν'
ἀναπτύξει τὶς φυσικὲς διανοητικὲς καὶ πνευμα-
τικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλὰ ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὁ δελφισμὸς τοῦ
Σικελιανοῦ ὑπερβολικός, πρέπει ν' ἀναφέρω ἀπὸ
τὸν πολωνὸ ἑλληνιστὴ Θαδαῖο Ζελίνσκι μιὰν
ὀμιλία πού ἔκαμε στοὺς τελειόφοιτους τοῦ Πα-
νεπιστημίου τῆς Μόσχας ὑπὸ τὸ τσαρικό καθε-
στῶς. «Ὅλες οἱ πολιτεῖες τῆς ἀρχαιότητος, λέ-
γει, ἐβασίστηκαν εἴτε σὲ μιὰ στρατιωτικὴ, εἴτε
σὲ μιὰ οἰκονομικὴ ἰδέα. Μόνο στὴν Ἑλλάδα
ἀνάτειλε ἡ σκέψη πῶς τὸ Κράτος πρέπει νὰ εἶναι
ἓνα μέσο γιὰ τὴν ἠθικὴ τελείωση κι' ἀγωγή
τοῦ ἀνθρώπου κι' ὅτι ἡ πολιτικὴ ὀφείλει νὰ ἴσῃ
σ' ὄλη τῆς τὴν ἑκτασὴ ἓνα συμπλήρωμα τῆς
ἠθικῆς. Τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς τῆς σκέψης
τὴν ἀναλαβαίνουν οἱ Δελφοί: ὁ μεγαλύτερος
πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς ὄργανισμὸς στὴν Ἑλ-
λάδα ἕως τὸν πέμπτο αἰῶνα καθὼς καὶ ἡ πολι-
τικὴ διαπαιδαγώγησις ὀλάκαιρης τῆς Ἑλλάδας
κατὰ τὴν Ἀπολλώνια ἠθικὴ. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα
ἀπ' τοὺς ἀπώτατους καιροὺς διὰ τῶν Δελφῶν
θέτει τοῦτο πάνω ἀπ' ὄλα τὰ μονόπλευρα προ-
βλήματα: πῶς ὀφείλει ἓνα Κράτος νὰ διαρρυθ-
μιστεῖ ἐκπαιδευτικὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει ὄχι μόνο
τὴν ἀρμονικὴ ἀλληλεγγύη τῶν λαῶν ἀνάμεσά
τους ὄσο καὶ τὴ δυνατότητα τῆς πιὸ μεγάλης

φυσικής πνευματικής και ήθικης τελείωσης κάθε ατόμου χωριστά.»

"Έτσι οι Δελφοί αναδύονται σαν το μοναδικό παράδειγμα σ' όλη την Ιστορία μιᾶς αὐθόρμητα Ιεραρχικής εκτίμησης τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς, στο ὁποῖο ἡ Ἀγωγή στήν πλατύτερη τῆς ἔννοια ἀποτελεῖ τῆ βᾶση καὶ τὴν κορυφή τοῦ ζωντανοῦ κοινωνικοῦ τριγώνου, τοῦ ὁποῖου οἱ ἄλλες δύο πλευρὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ τῆ Δικαιοσύνη καὶ τὴν Οἰκονομία κάθε λαοῦ.

"Ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἀκατάβλητη καὶ διαρκῆ ἀναρρίπιση αὐτοῦ τοῦ γενικοῦ εκπαιδευτικοῦ σκοποῦ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον, εἶναι πραγματικὰ ἀνεξάντλητες καὶ θ' ἀναφέρουμε μόνο μερικές. Οἱ Δελφοί πρῶτοι, θέτουν τοὺς πνευματικούς ἀγῶνες πλάι ἀπ' τοὺς ἀθλητικούς γιὰ νὰ μορφώσουν, νὰ ἐξευγενίσουν. Στὸ Δελφικὸ κέντρο χρίονται πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ἀρχηγοί, ἀναμορφωτές, νομοθέτες καὶ σοφοί: ὁ Σόλων, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Κλεισθένης, ὁ Θαλῆς, ὁ Βίας, ὁ Πιπτακός, ὁ Χίλων, ὁ Κλεόβουλος, ὁ Ἀνάχαρσις, ὁ Πυθαγόρας. Ἡ Δελφικὴ ἐστία στέλνει ἀπὸ τὸ σιδερένιο θρόνο ποῦ τοῦ στήνει μὲς στὸν ἴδιο τῆς ναοῦ, τὸν Πίνδαρο, «ποιητὴ καὶ παιδευτὴ τοῦ σύμπαντος βίου», ὄχι ἐνὸς μόνο κέντρου, ἀλλὰ ποιητὴ ὅλου τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ. Καὶ οἱ Δελφοὶ ἐξακολουθοῦν αὐτὴ τὴν εκπαιδευτικὴ παράδοση σὲ καιροὺς παρακμῆς κι' ὅλας ἀναγνωρίζοντας τὸν Σωκράτη ὡς τὸ σοφώτατο ὅλων τῶν Ἑλλήνων κι' ἀπ' τὸ πνευματικὸ τους ὕψος τὸν σπρώχνουν πρὸς τὴν παιδαγωγικὴ του ἀποστολὴ στήν Ἀθήνα. Καὶ τὴν παράδοση αὐτὴ συνεχίζουν καὶ σὲ χρόνους προχωρημένης παρακμῆς ἀναθέτοντας στὸν Πλούταρχο, ὡς Δελφικὸ Ἱερέα, νὰ ὑπηρετήσῃ μὲ τὸ ἔργο του καὶ ἰδίως μὲ τοὺς βίους του, ὡς πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς διαιτητὴς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων.

Ἄλλὰ σὲ ποιὲς ἀρχές, ποιὰ ἀξιώματα ἢ δόγματα στηριζότανε ἡ Δελφικὴ δράση καὶ ἠθική; Ἀσφαλῶς ὄχι σὲ δευτερεύουσες πνευματικὲς ἢ ἱστορικὲς ἀρχές, ἀλλὰ σὲ ἀρχές ἀπλές καὶ κατηγορηματικὲς ποῦ βασισμένες σὲ αἰώνια κοσμολογικὰ φυσιολογικὰ καὶ ψυχολογικὰ θεμέλια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, μπορούσαν νὰ μεταφερθοῦν ἀπὸ τὴ σκέψη στὸ ἐπίπεδο τῆς πράξης, σὲ θεσμούς καὶ σὲ ρυθμούς δημιουργικούς. Ἀρχές αἰώνιες καὶ ἀτράνταχτες ποῦ ἐπιγίτ' ἀπὸ ἀμέτρητους πνευματικούς καὶ ἱστορικούς ἀγῶνες αἰώνων, ξαναβρίσκουν καὶ πάλι τὰ ὀλιγάριθμα καὶ ἐντελῶς λευτερωμένα πνεύματα στὶς μέρες μας, ἔπειτα ἀπὸ μιὰν ἐπίμονη καὶ τέλεια τίμια καὶ ἰσόρροπη μελέτη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τῆς Φύσης καὶ τῆς Ἱστορίας, τὶς ἴδιες γενικὲς καὶ φωτεινὲς βάσεις στὶς ὁποῖες κάποιον καιρὸ θεμελιώθηκε ἕνας κόσμος σκέψης καὶ πράξης, ζωῆς καὶ τέχνης ἀπολύτως φωτεινὸς καὶ θαυμαστός.

ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΑΥΤΕΣ ΕΙΝΑΙ

Ἡ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΣ ποῦ κυβερνᾷ τὴν πολιτικὴ, τὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη τῶν ὀρθοδόξων Δωριαίων, γιὰτὶ ἡ ρίζα τῆς ὕ-

πάρχει στὴ συσχέτιση τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὸν Ἥλιο ὡς πηγὴ τοῦ ἄρτιου Λόγου, ἐκφραζόμενη ἀπ' τὸ πρῶτο τῆς ἀξίωμα: «Ἡ γὰρ μονὰς ἡ μᾶλλον τὸ τῆς μονάδος σύμβολον, τὴν πρὸς τὸν Ἥλιον κοινωνίαν ἐμφαίνει», ὡς τὶς ὑψιστὲς πολιτικὲς, ἐπιστημονικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἐφαρμογὲς τῆς καὶ ὡς τὴν πιὸ γερὴ ἠθικὴ τῆς ἐρμηνεύεια κατὰ τὴν ὁποῖα τὸ πραγματικὸ ἠθικὸ θεμέλιο τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι οὔτε ὁ τόσο κατηγορούμενος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας ἐγωϊσμός του οὔτε ὁ ἄλτρουϊσμός του, τόσο ὑποκριτικὰ κι' ἀδέξια θωπευμένος, ἀλλὰ ἡ ὀργανικὴ, δημιουργικὴ ἀνάγκη κάθε ατόμου καὶ κάθε λαοῦ, γιὰ τὴ μετάγγιση ὅλων τῶν σπουδῶν τῆς ἐνέργειας, τῆς σκέψης, τῶν πνευματικῶν καὶ ὕλικῶν κεφαλαίων του μεταξὺ ὅλων τῶν ἀνθρώπων: κι' ἀκόμη ἡ ὀργανικὴ ἀνάγκη τῆς μετάγγισης τοῦ Πόνου, τῆς Χαρᾶς, τοῦ Μυστηρίου μέσα σ' ὅλους τοὺς κρατῆρες ποῦ τοποθετεῖ πάνω στὰ τραπέζια ὅλου τοῦ κόσμου, ἡ Ζωὴ ὑπηρετώντας μας σιωπηλά.

Δεύτερη, κατὰ σειρά καταγωγῆς, ἡ Ἀρχὴ τῆς Εὐρυθμίας. Ἐννοῶ τὸ μεταδοτικὸ καὶ ἀκέραιο Ρυθμὸ μὲ τὸν ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἡ αὐξουσα διαπίδυση τῶν ζωντανῶν ἐπιθυμιῶν καὶ δονήσεων τῆς ἀνθρωπότητας, ὁ πλουτισμός τῆς γενικῆς συνείδησης, ἡ ἰσότητά τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἐσώτερος πλουτισμός τοῦ καθενὸς μας.

Τρίτη, ἡ Ἀρχὴ τῆς Πειθαρχίας, τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἀληθινῆς πειθαρχίας ποῦ ξεπηδᾷ ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ ατόμου ἢ τῶν μαζῶν, σώζοντάς τις ἀπὸ τὶς μέσα καὶ ἔξω τυραννίες καὶ σφραγίζοντας τὴ ζωὴ τους μὲ μιὰ πάλῃ ἀληθινὴ ποῦ εἶναι καθαρὸς ἠρωϊσμός καὶ τέλειος μόχθος: γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ μέρα γιὰ τοὺς ἄλλους τὸ θριαμβικὸ παράδειγμα ἐσωτερικῆς πνευματικῆς ἀντίστασης καὶ ὀργανικῆς ἰσόρροπης γαλήνης.

Τέταρτη, ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἀναγκασίας Ἀπλότητας ἐλεύθερη ἀπὸ τυπικὰ πλαίσια, ποῦ ἀβίαστα μᾶς ὑψώνει ἀπὸ τὴ χαμηλότερη βαθμίδα τῆς ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητας στὸ ἄδυτο τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας καὶ τῆς δόξας καὶ ἀφίνει τὸ πνεῦμα μας ἐλεύθερο καὶ ἀνέφελο, παντοῦ μέσα στὰ νόμιμα καὶ μυστικὰ ὄριά του.

Πέμπτη καὶ ἀλληλένδετη μὲ τὶς προηγούμενες ἡ Ἀρχὴ τῆς βασικῆς αὐτονομίας καὶ ψυχῆς, ψυχῆς ατόμου ἢ λαοῦ, ἐνωμένη μὲ τὴ γνώση τῆς ἀπέραντης κοινωνικότητάς της, χάρις στήν ὁποῖα μπορεῖ νὰ βρῆσκει σὲ συνεχῆ καὶ ἀγαθὴ ἀλληλεπίδραση μὲ ὅλες τὶς ψυχὲς καὶ μὲ ὅλα τ' Ἀπολλώνια καὶ ἁρμονικὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου βοηθώντας ἔτσι κάθε μιὰ τὴν ξεχωριστὴ ἀνάπτυξή της καὶ τὴν ὕψωση ἐπίσης τοῦ ψυχικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ Ἀπολλώνιου Ρυθμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας γενικά. Κι' αὐτὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι ἐκείνη ποῦ μεταφερόμενη στήν πράξη λεγόταν στήν Δωρικὴ Ὀρθοδοξία (ποιὸς θὰ τὸ πιστεῦε;) Πολιτικὴ.

Τέλος σὲ ἱεραρχικὴ ρυθμικὴ τάξη ἔρχεται ἡ συυθετικότατη Ἀρχὴ τῆς Μνήμης: ὄχι τῆς «κατ' αἴσθησιν ἢ κατὰ φαντασίαν»

ἢ κατὰ δόξαν, ἀλλὰ τῆς μνήμης τῶν ἀπρόσωπων ἀρχῶν πού πραγματοποιεῖται στίς ἀκραιότερες κινήσεις τῆς σκέψης καί τῆς θέλησης καί πού χρεῖε εἶτε τὰ άτομα εἶτε τοὺς λαοὺς πού ὑπακοῦνε σ' αὐτή, ὄχι πολίτες ἐνὸς χρόνου κι' ἐνὸς τόπου ἀλλὰ πολίτες γενικά τῆς Ἱστορίας καί τέκνα τῆς παγκόσμιας Μνήμης-Θεοῦ.

Ἄν τώρα θέλομε νὰ δοῦμε κάποιες ἀπόψεις, τὶς κυριώτερες, τῆς ἱστορικῆς ἐμφάνισης κι' ἐφαρμογῆς αὐτῶν τῶν ἀρχῶν στὴν κολοσσιαία Δελφικὴ μορφωτικὴ Ὀργάνωση, θ' ἀρκοῦσε ἀναμφίβολα νὰ θυμηθοῦμε πῶς ἐφράστηκαν καί συγκροτήθηκαν σὰν πολιτικὴ φρουρὰ (μὲ τὴν ἀκριβῆ σημασία στὴ λέξη «πολιτικὴ») ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια στοὺς Δελφοὺς.

Ἰδοὺ τὸ περίγραμμα τῆς Δελφικῆς Ὀργάνωσης. Πρῶτο, Συμβούλιο, ὑποχρεωμένο νὰ παρακολουθεῖ καί νὰ προσέχει ἀγρυπνα ὄλα τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ ρεύματα ὄλων τῶν τότε γνωστῶν στὸν κόσμον λαῶν, νὰ τὰ κατευθύνει, πάνω ἀπὸ σκοτεινοὺς φανατισμοὺς, πρὸς μιὰν Ἐστία παντογνωσίας καί αὐτογνωσίας, χωρὶς τὸ παραμικρότερο ἴχνος δουλείας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Συμβούλιο τῶν Ἱερομνημόνων.

Δεύτερο, Συμβούλιο ὑποχρεωμένο ν' ἀντιπροσωπεύει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Συμβούλιο τῶν Ἀμφικτιόνων.

Τρίτο, τοπικὸ Συμβούλιο ὡς Ἀρχὴ δικαστικὴ πρῶτης Ἀνάγκης.

Τέταρτο, Ἐπικοινωνία μὲ τοὺς διάφορους λαϊκοὺς μυημένους Ἑλληνας καί ξένους μὲ τὸ σκοπὸ ἀναμορφωτικῆς ἐνέργειας.

Πέμπτο, Συμβούλιο πλατειᾶς διαίτησις γιὰ τὴν πνευματικὴ προσέγγιση ὄλων τῶν λαῶν τῆς γῆς καί παρόμοιοι εὐρύχωροι θεσμοὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα: ὅπως οἱ ἀθλητικοὶ καί πνευματικοὶ ἀγῶνες, ἡ ἰσότητα πολιτικῶν δικαιωμάτων γυναικῶν καί ἀντρα, ἡ ἀπολύτρωση τῶν δούλων καί ἄλλα.

Ἑκτο, Ἑορτὲς πού ἀγκάλιαζαν σὲ ἓνα πνεῦμα Ἑνοθεΐσμου, ὀλόκληρο τὸ γῆινο Μῦθο καί φιλοξενοῦσαν ὄλα τὰ ρεύματα τῆς γῆς γιὰ νὰ τὰ ἐνοποιήσουν.

Τέλος ἡ προσπάθεια πρὸς πραγματικὴ κατανόηση Ἀνατολῆς καί Δύσης καί ἡ ὁποία ἀπομένει ἡ μόνη σοβαρὴ σχετικὴ προσπάθεια στὴν ἱστορία.

Ἰδοὺ μερικὰ στοιχεῖα τῆς Δελφικῆς Ἐφαρμογῆς τῶν Δωρικῶν Ἀρχῶν πού ἐπιστρέφουν πάλι μὲ τὴν ἐπανεύρεσή τους ἀπὸ μερικὰ τέλεια λυτρωμένα πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας, στὴ σκέψη κάθε ἰσόρροπου ἀνδρὸς ἢ γυναικῶν, ὡς αἰώνια καί ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ τόσο ἀπολησμονημένου κεντρικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπότητας, γιὰ τὴν πλέρια καί σύγχρονη ἀνύψωση τῆς Ἰδέας καί τῆς Δύναμης εἶτε τῶν ἀτόμων εἶτε τῶν λαῶν, πού θὰ ἐπιτρέψει τὴν ἀνοδὸ τους στὸ ψηλότερο σημεῖο τῆς δυνατῆς προσέγγισής τους: σ' αὐτὸ τὸ μυστικὸ σημεῖο ὅπου ἡ ψυχὴ τῶν ἀτόμων ἢ τῶν λαῶν νόμιμα ἐλευθερώνεται καί ξαναγεν-

νιέται μὲ τὸ «Σύμφωνο τοῦ Διόνυσου καί τοῦ Ἀπόλλωνα», δηλαδή στὸ σύμφωνο τῆς βαθύτερης καί πιὸ δυναμικῆς αὐθορμησίας μὲ τὸν πιὸ δυναμικὸ ἀπρόσωπο Ρυθμό.»

Πῶς θὰ μπορούσαν αὐτὲς οἱ ἀρχὲς νὰ ξελαγαρίσουν πάλι μὲς στὸν κόσμον; Μόνο ἀπὸ τὴν πρωτοβουλία αὐτῶν τῶν «Ἑπευθύνων Ἀτόμων» ὄλων τῶν χωρῶν πού γνωρίζουν αὐτὸν τὸν θανατερό κίνδυνον καί τὴ μόνη του θεραπείαν. Μόνο ἰδρύοντας γι' αὐτοὺς ἓνα Πνευματικὸ Κέντρο, ἓνα Πανεπιστήμιον, θεμελιωμένο στὰ ἀρχαιότατα πού εἶναι καί τὰ νεώτατα ἰδεώδη τοῦ Ἀνθρώπου.

«Ἀναγνωρίζετε κάποιους ἀπ' αὐτοὺς, ἀπ' ὅπου καί ἂν ἔρχονται, πού ὁ φωνὴ τους θὰ ἠχήσει ἀρμονικά μὲ ὃ,τι ὑπάρχει μὲ τὴ γῆ καί τὴ θάλασσα, τ' ἀστέρια καί τὰ λουλούδια, μὲ τὰ ζῶα καί μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τοὺς αἰῶνες καί μὲ τὸν κύκλον τῶν αἰώνων, ἔτσι πού ὁ λόγος τους νὰ ἐξαναγκάσει σὲ μιὰ εὐεργετικὴ προσέγγιση τῶν πάντων, ἐτοιμασθῆτε νὰ τοὺς ἀνταμώσετε μὲ ταπεινοφροσύνη.

Ἄλλ' ἂν νοιώσετε ὅτι ἀργοποροῦν, ὅτι δισταζοῦν νὰ πάρουν τὸ δρόμον καί ν' ἀνέβουν μαζί σας, τότε σηκωθεῖτε καί καλέστε τους γιὰ νὰ βιαστοῦν.»

Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς πίστεως, ὅτι μιὰ τέτοια κίνηση πρέπει ν' ἀρχίσει μὲ διαλεχτὰ άτομα, — ἀνθρώπους πού νά ναι ἀδιάφοροι σὲ προσωπικὰ ὠφέλη ἢ προαγωγές, ἱκανοὶ νὰ σχηματίσουν ἓναν πρῶτον πυρῆνα γιὰ τὴ σύγκλιση καί συνδιάταξη τῶν ἰδεῶν, ὁ Σικελιανὸς συχνὰ κατηγορήθηκε: «προσπαθεῖ, ἔλεγον, νὰ ἰδρύσει μιὰν ἀριστοκρατίαν διανοουμένων.» Τίποτε δὲν μπορούσε νὰ ἔναι λιγώτερον ἀληθινόν. «Ὁ ἐγκεφαλικὸς πολύπους δὲν ἔχει θέση γι' αὐτὸν στὴ ζωὴ.» «Ἡ διάνοια πρέπει νὰ πλαταίνει καί νὰ βαθαίνει τὴ δύναμιν τῆς Ἀγάπης. Ἐξω ἀπ' αὐτὸ εἶναι ἓνα φριχτὸ παράσιτον πού θολώνει τὶς πηγὰς τῆς ἀνθρωπίνης ράτσας καί ὁδηγεῖ σὲ ὅτι τολμῶ νὰ ὀνομάσω στεῖρα καί χτηνώδη ἀσέλγεια στίς θεῖες δυνάμεις τῆς φύσης».

Τὸ πόρισμα αὐτῆς τῆς κατηγορίας εἶναι ἐξ ἴσου ψεύτικο: ὅτι ὁ Σικελιανὸς δὲν πιστεύει στὴ δυναμικὴ νοημοσύνη τῶν μαζῶν. Καί μόνο ἡ λέξις «μάζες» ἀποτροπιάζει: «τὴν ἀποκρούω μ' ὄλη τὴ δύναμιν τοῦ μυαλοῦ μου καί τῆς ψυχῆς μου. Αὐτὸς ὁ ὅρος εἶναι ἡ ἀρνησιὴ κάθε στοιχείου βαθειᾶς καλλιέργειας γιὰ ὅποιον τὴν προφέρει: ἰδιαιτέρα σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ ἀθροιστικὴ δόνησις πάνω στὸ πνεῦμα τῶν διαφόρων λαῶν συγκεντρώνει σὲ κάθε άτομον μιὰ δυνατότητα κολοσσιαίας λανθάνουσας κοινωνικῆς καί ἱστορικῆς σημασίας. Ὁ πιὸ κοινὸς νοῦς σήμερον εἶναι ἓνα σταυροδρόμι παγκόσμιων ἀληθειῶν.»

Αὕτη ἡ διάπυρη πίστις εἶναι ὀλοφάνερη στὸ πρόγραμμα τοῦ Δελφικοῦ Πανεπιστημίου ὅπου πλάϊ στὴν Ἐπιστήμην, Τέχνην, Κοινωνίαν καί Ἱστορίαν, τοποθετεῖ ἐμφαντικὰ τὴ Γεωργίαν καί Χειροτεχνίαν καί μιὰ διαρκὴ ἐκθεσὴ τῶν προϊόντων ἀπ' ὄλες τὶς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Ἀθλητικοὺς Ἀγῶνες καί τέλος τὸ μεγάλο κέντρο τοῦ «Καθαρμοῦ», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, τὸ Δελφικὸ Θέατρον.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἔκθεσις τῆς Δελφικῆς Ἰδέας, μπορεῖ νὰ τελειώσῃ μὲ τὸν Ἐπίλογον ἀπ' τὸ «Προανάκρουσμα.»

«Εἶναι βασιὸς ὁλοένα ὄρθρος πού χαράζω στοὺς Δελφούς αὐτὰ τὰ λόγια. Μιά ἀπέραντη σιωπὴ σὰν κορεσμένη ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνιότητος γεμίζει διάχυτη τὸ διάστημα τριγύρω καὶ βαθεῖά μου. Οὐτ' ἓνας ἦχος δὲν ἀκούεται πουθενά. Καὶ ξαφνικά μιὰ φοβερὴ βοή, μιὰ βοή τρανὴ κι' ἀπίστευτη ξεσπᾷ σὰν ἀπ' ὀλοῦθε. Εἶναι ὁ μεγάλος ἀνεμος τοῦ Παρνασσοῦ, ὅπου ἀπροσδόκητα (τὸ ξέρουν μόνο ἐκεῖνοι πῶς τυχὲ νὰ τὸν ἀκούσῃ νὰ ἔρχεται ἔτσι), ξεκινᾷ ἀπὸ τῆς κορυφῆς στὸ διάστημα μὲ μιὰν ὀρμὴ πού λές πὼς θὰ συντρίφει καὶ θὰ κάμει σκόνη, ἀκόμα καὶ τοὺς βράχους. Ὅλα γύρω μου καὶ μέσα μου δονοῦνται ἀπὸ τὸν ἦχο, τὸ διάστημα, τὸ σπῆτι ὅπου ἀγρυπνῶ, ἡ ψυχὴ μου. Ἀλλὰ νά, π' ἀγάλι-ἀγάλι, αὐτὴ ἡ βοή ἀρθρώνεται σὲ λόγον. Τὸν ἀκούω στὰ ἔγκατα τοῦ νοῦ. Θαρρῶ πὼς λέει:

«Εἶμαι τὸ πνεῦμα, τὸ πανάρχαιο Ἀπολλώνιο πνεῦμα πού κατέβη πρῶτο τῆς χιονοσκέπαστες κορυφῆς τῆς Ἱστορίας, ὁ ὄρθριος Δωρικὸς σκοπός, ὁ Πυθικὸς νόμος. Εἶμαι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀκτινοβολίας, τῆς Εὐρυθυμίας, τῆς Πειθαρχίας, τῆς Ἀπλότητος, τῆς βασικῆς κάθε ψυχῆς καὶ λαοῦ Αὐτονομίας. Εἶμ' ἡ ἀρχὴ τῆς τέλειαις Μνήμης. Εἶμαι τὸ Γνώθι Σαυτόν, τὸ Μηδὲν Ἄγαν, εἶμαι ἡ Χρυσὴ Τομὴ, καὶ ἡ Τετρακτὺς καὶ ὁ Ἄκμων, εἶμαι τὸ προμήνυμα τοῦ νέου χοροῦ τοῦ καθαρμοῦ ἀπάνω ἀπὸ τὸ πτώμα τοῦ φιδιοῦ πού θρέψαν στὴ σπηλιά τῆς γήϊνης ὕλης, σκοτεινοὶ ληθαργημένοι αἰῶνες.

Περιμένω πιά τὴν πιὸ μεγάλη λύτρωσή μου. Μὲ μιὰν ὑπέρτατη ἀντίστασις θέλω νὰ σαρώσω ὅ,τι μάταιο κι' ὅ,τι σάπιο ἀπὸ τὸ χῶμα. Μὴ μοῦ κλείτε πιά τὰ στήθη Σας, τὴ σκέψη Σας καὶ τὴν ἀκοή Σας. Ξεκινήστε, ἐβγάτε ν' ἀπαντηθοῦμε στὴν μεγάλη ἀπλὰ πού ὅ,τι τώρα στὴ φωνή μου σᾶς φαντάζει φοβερὸ αὐτοῦ πού βρίσκεστε κλεισμένοι, εἶναι τὸ Μέλος καὶ τὸ Μέτρο καὶ ὁ Ρυθμός, ὅπ' ἔχει πλάσει ὅτι ἀνώτερο καὶ γλυκύτερο κι' ἀδρότερο στὸ λαὸ Σας καὶ στοὺς λαοὺς ὅλης τῆς γῆς. Εἶμαι ὁ ποταμὸς τῆς Φωτεινῆς Ἀγιότητος, πού Σᾶς καλεῖ νὰ ξαναβαφτιστεῖτε στὰ κρουσταλλένια νάματά του.

Βοηθεῖστε με, νὰ σᾶς βοηθήσω.

Δὲν μὲ ἀκοῦτε; Ἡ φωνὴ μου ἔχει πιά ὠριμάσει μὲς τοὺς αἰῶνες. Ἐλάτε. Ὡς πότε πιά θὰ νὰ Σᾶς κράξω;»

***

Τὸ χειμῶνα τοῦ 1924 πῆγα στὴ Γερμανία. Ἐνδιαφερόμουν γιὰ ἓνα ὄργανο πού εἶχα παραγγεῖλει μὲ σαράντα δύο διαστήματα στὴν ὀκτάβα, γιὰ νὰ προσαρμόσω μουσικοὺς τόνους πού εἶναι σὲ χρῆσις ἀκόμη στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ λαϊκὴ ἑλληνικὴ μουσικὴ. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἐσκόπευα νὰ ἱδρύσω μιὰ Μουσικὴ Σχολὴ πού θὰ εἶχε τρεῖς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς. 1ο) Νὰ ἀσκηθοῦν οἱ Ἕλληνες στὸν σχεδὸν λησμονησμένο σήμερον ἐκκλησιαστικὸν τονισμό: τὸ μόνο στὸν

κόσμο πού μπορεῖ ν' ἀναπροσαρμόσει τὴ μουσικὴ τους παράδοσις εἴτε ἱερή, εἴτε λαϊκὴ. 2ο) Τὴν ἀσκησιμὸν μουσικῶν κι' ἀπὸ ἄλλα ἀρχαῖα ἔθνη, ὅπως οἱ Ἰνδῆες π.χ. καὶ ἡ Ἀραβία κλπ. στὸν ἴδιον τονισμό πού θὰ τοὺς ἐπέτρεπε ν' ἀναπροσαρμόσουν μὲ ἀκρίβεια τῆς παλιῆς τους μελωδίας: καὶ 3ο) Ἐλπίζω σὲ μιὰ νέα ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς πού θὰ ξεπηδοῦσε ἀπ' τῆς ἴδιες προϊστορικῆς τῆς ρίζες.

Ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴ Γερμανία μὲ ἓνα μικρὸ πρότυπο τοῦ ὄργανου μου ἔχοντας ἀφίσει τὸ μεγάλο στὸ ἐργαστάσιον ὡς τὴν ὥρα πού θὰ μπορούσα νὰ ἱδρύσω τὴ σχολὴ μου.

Φτάνοντας στὴν Πάτρα βρῆκα τὸν Σικελιανὸν στὴν προκουμαία. Ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐτυχῆς. Εἶχε λύσει τὸ πρόβλημά του: οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν δικηο νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ μεγάλη Τέχνη ὡς μέσο ἐνοποίησης τοῦ λαοῦ πέρα ἀπὸ ἀσήμαντες καὶ μυωπικῆς ἐχθρότητες: γι' αὐτὸ ἔκαμαν τῆς γιορτῆς. Αὐτὴ τὴ μέθοδος χρησιμοποιοῦσαν στὸ παρελθόν γιὰ τὰ διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ πού ἐκδηλώνονταν εἶναι αἰώνια γοητευτικά: θέατρο, ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, καὶ πανηγύρια. Ἀλλὰ οἱ ἀρχαῖοι ὑψώσαν τὰ δύο τελευταῖα σ' ἓνα ἐπίπεδο πού σήμερον ξέπεσε γιὰ τὸ θέατρό τους ἔκτος ἀπ' τὴ μοναδικὴ δραματικὴ δύναμή του ἦταν ἐπίσης μιὰ θρησκευτικὴ τελετὴ πού μετὰδιδε μιὰν ἀντίστοιχον ἀτμόσφαιρα στοὺς ἀγῶνες καὶ στὴν ἔκθεσις. Γιὰ νὰ ξαναφέρει κανεὶς τὴ διάθεσις τοῦ διάπυρου ζήλου πού ἦταν τέλειαι λειτουργία στῆς ἀρχαῖες ἑορτῆς θὰ νὰ ἔταν ἀπαράιτητο νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα πού τῆς ἐσύνθεταν: τὸ ἔργο π.χ. πρέπει νὰ ἔναι ἓνα μεγάλο ἔργο, καὶ διάλεξε τὸ τιτανικὸ Αἰσχυλικὸ ἱερογλυφικὸν τὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτης» πού κυριαρχεῖ ἀκόμη μὲ τὸν πνευματικὸν του συμβολισμό σ' ὅλες τῆς ἀνθρώπινες φυλῆς τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς πού μοχτοῦν, ἄλλες τυφλά κι' ἄλλες ἐυσυνείδητα, νὰ γνωρίσουν τὸν ἑαυτό τους ἐπὶ τέλους πάνω στὴ γῆ μὲ πλήρη δημιουργικὴ προσπάθεια καὶ ἀρμονία.

Τὸ πνεῦμα τῶν ἀγῶνων πρέπει νὰ ἀνυψωθῆ ἀπὸ τὸ ἐμπορικὸν ἐπίπεδο ὅπου ξέπεσε καὶ νὰ ξαναγυρίσει στὴν πλήρη ἠθικὴ ἀυθρομήσια ἀπὸ ὅπου ξεκίνησε. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο πρέπει νὰ ἐγκαινιάσουμε ἓναν καινούργιον καὶ ἀγνὸν κρῖνον ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα τῆς ἀμιλλας καὶ τῆς ὀλοένα αὐξουσας εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ νὰ θεμελιώσουμε μιὰ νέα ὄρθριον στὴν περηφάνεια τοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἀγάπην του γιὰ τὸ ἀμεμπτο καὶ τὸ ὠραῖο, οἱ Δελφικοὶ Ἀγῶνες πρέπει νὰ περιλαμβάνουν ὄχι μόνο γυμνικῆς ἀθλήσεις ἐπιδειξιῶν: δίσκο, ἀκόντιον, τρέξιμον, πῆδημα, πάλη, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὀργανώσωμε εὐρεῖς τοπικοὺς ἀγῶνες ὅπου ἡ ἐκλεκτὴ νεότης κάθε χωριοῦ θάρχεται στὸ Δελφικὸν Στάδιον, ντυμένη μὲ τῆς φορεσιῆς τῆς νὰ διαγωνιστεῖ ἐκεῖ τὰ ἀπλὰ ἀγωνίσματα τοῦ χωριοῦ τῆς νεώτερης Ἑλλάδος. γιὰ τὸν ἴδιον λόγον πού οἱ πρόγονοὶ τους ἐπεκυρώσαν αὐτὸ τὸ πνεῦμα.

Τὸ πανηγύρι θὰ ἔναι μιὰ ἔκθεσις ἀπ' τὴν ἑλληνικὴν λαϊκὴν χειροτεχνία καὶ ἡ ποικιλία τῆ

ὡμορφιάς αὐτῶν τῶν πραγμάτων θάνατι μιὰ ἐκπληξη γιὰ πολλούς.

Τέλος θά πρέπει νά φέρομε τοὺς καλύτερους τραγουδιστὲς καὶ τοὺς πιὸ σβέλτους χορευτὰδες κάθε χωριοῦ, ἀπ' τὰ παράλια, ἀπ' τὰ βουνὰ καὶ τὰ νησιά καὶ θά πρέπει νά φέρομε τὶς καλύτερες φλογέρες καὶ πίπιζες καὶ νταούλια καὶ θά ἔχομε τόση χαρά, ὅση δὲν εἶχαμε ἐδῶ καὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια.

"Ἔτσι τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας θά τοποθετηθοῦνε ἀνέμφοδα σὲ παγκόσμιες βάσεις, κι' ἀπὸ τὰ βάθη τῶν καιρῶν ἡ ὑποσυνείδητη σοφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θά τοῦ γίνῃ διαυγής καὶ οἰκεία. Θέ νά'ναι ἕνα μάθημα ὄχι μαθημένο ρουτινιέρικα, θά εἶναι κάτι πού δὲ θά μπορούσε νά τὸ ποῦν καὶ οἱ Ἴδιοι. θάρθει ἔτσι ἀπλά καὶ αὐθόρμητα πού θά τοὺς ἐλευθερώσει τὸ μυαλὸ σὲ κάθε πράξη τῆς ζωῆς γιὰ νά ἐνεργήσουν κατὰ τὴν ἀπαιτήση τῆς στιγμῆς. Ὡστόσο ἡ παρόρμηση αὐτὴ ἔχει πολλὰ ὀνόματα: Ἀπολλώνιο πνεῦμα, Ὀρθίος Δωρικὸς Σκοπὸς, Πυθικὸς Νόμος. Κι' ἀκόμα Ἀρχὴ τῆς Ἀκτινοβολίας, πραγματικὸς Ρυθμὸς, Πειθαρχία, Ἀπλότητα, Ἀυτονομία τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Λαοῦ καὶ Τέλεια Μνήμη. Κι' ἀκόμα «Γνώσι σ' αὐτὸν», «Μηδὲν ἄγαν», Χρυσὴ τομὴ, «Τετρακτὺς καὶ Ἀκμῶν. Μελωδία, Μέτρο καὶ Ρυθμὸς, ὁ Ποταμὸς τῆς Φωτεινῆς Ἀγιότητος. Ὅ,τι ἀγάπησε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σιωπηλὰ μὲς τὴν καρδιά του θά λάμπει τώρα καὶ στὸ πρόσωπό του. Ὁ δρόμος τοῦ Δελφικοῦ Πανεπιστημίου θά ἐτοιμαστῇ.

Κι' ἐγὼ θά βοηθοῦσα;

Θά διεύθυνα τὸ ἔργο;

Τὸ μικρὸ παραλιακὸ τραῖνο, λαχανιάζοντας πλάι στὸν Κορινθιακὸ δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμη στὸ δάσος τῆς Συκιᾶς κι' ὅλα τὰ σχέδιά μας εἶχαν καταστρωθεῖ.

Τὴν ἀνοιξη τοῦ 1924 ἐκαλέσαμε ἀπ' τὴν Ἀθήνα, Μαροῦσι καὶ Κηφισσιὰ ἑκατὸν περίπου μέλη τῆς πνευματικῆς καὶ διαλεκτικῆς κοινωνίας νά ῥθοῦν στοὺς Δελφοὺς, στὸ μεγάλο θέατρο ν' ἀκούσουν τὸ Δελφικὸ σχέδιο: γιὰ τὸ Δελφικὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὶς σχεδιαζόμενες Γιορτές. Αὐτὸς ὁ κόσμος μπορεῖ νά χάρηκε τὸ τοπεῖο καὶ τὸ ταξεῖδι, ὅσο ὅμως γιὰ τὴν ἀνταπόκριση στὴν ἰδέα πού τοὺς προτείναμε θά μπορούσαμε ἐξ ἴσου νά εἶχαμε μιλήσει καὶ σὲ ἀνδρείκελα. Ἀπὸ τότε κι' ὅλας στὴν Ἀθήνα, τὸ Δελφικὸ Σχέδιο ἦταν ἕνας χλευασμὸς. Ὡστόσο ἡ δουλειὰ ἀρχισε καὶ συνεχίστηκε ἐπὶ τρία χρόνια, ὥσπου στὶς 9 Μαΐου 1927 πραγματοποιήθηκαν οἱ πρῶτες Δελφικὲς Γιορτές.

Τὰ καράβια κατάμεστα ἀπὸ κόσμο φτάσαν τ' αὐτοκίνητα κυλοῦσαν σὰν ποταμὸς ἀπ' τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἰτέα. Οἱ ξένοι ἀνταποκριτὲς ἤρθανε κι' ὁ Σικελιανὸς ἦταν μαζί τους. Τὴν προηγούμενη μέρα εἶχαμε μιὰ καταιγιδα πού μᾶς χάλασε τὴ γενικὴ δοκιμὴ. Κάθε ἄλλος θ' ἀποθαρρύνονταν μὲ τοὺς καταρράκτες πού ἀνοιξαν, μὰ ὁ Σικελιανὸς ἀτάραχος ἦταν. «Ὁ καιρὸς, εἶπε, θά'ναι τέλειος.» Καὶ ἦταν. Περπατοῦσα πρὸς τὴν Ἐκθεσὴ καὶ ἤμουνα καταμαγεμένη. Κάθε

σπίτι τοῦ χωριοῦ καὶ ἀπ' τὶς δυὸ μεριές τοῦ δρόμου ἦταν γεμάτο μ' ὄλων τῶν λογιῶν τοὺς θησαυροὺς, ὅλα καμωμένα ἀπ' τοὺς χωριάτες. Σὲ κάθε σπίτι μιὰ κυρία ἐπιστατοῦσε, φορώντας τὸ τοπικὸ κοστοῦμι τῆς ἐπαρχίας πού ἀντιπροσώπευε, ὅπου ἐζησαν οἱ πρόγονοί της. "Ὀλη ἡ Ἑλλάδα ἦτανε κεῖ μὲς στὴ χειροτεχνία κι' ὅλα καμωμένα ἀπὸ τέλειους τεχνίτες. "Ἐνα ὄνειρο εἶχε πραγματοποιηθεῖ. Ἀλλὰ στὸ γυρισμὸ γιὰ τὸ σπίτι μόλις μπορούσα νά σκαρφαλώσω τὸ λόφο γιὰ τὴν ἀητοφωλιὰ μας. Καὶ πῶς θά μπορούσαν τὰ πόδια μου νά μὲ σύρουν ὡς τὸ θέατρο, καὶ πῶς θά μπορούσα νά ντύσω ὅλες τὶς Ὠκεανίδες μου; "Ὅταν ἐτοιμάστηκαν μοῦ φαινόταν ἀπίστευτα δύσκολο νά φτάσω ἀπὸ τὴ σκηνὴ ὡς τὸ ἀμφιθέατρο. Σὰν μέσα σ' ὄνειρο ἐνοιώθα πῶς ὁ Προμηθεὺς, τὸ Κράτος, ἡ Βία, καὶ ὁ Ἡφαιστος ἦτανε καλοί, πῶς ἀπάγγελναν καλὰ καὶ πῶς ἄρεσαν στὸ ἀκροατήριον. Μὰ ἀμέσως μπῆκαν οἱ Ὠκεανίδες μου κι' ἀμέσως κι' ἀπέραντα ζωντάνεψα. "Ἦτανε τέλεια ἐλεύθερες καὶ τέλεια ὠραίες. "Ἦμουνα περίχαρη. Ὁ Λόγος καὶ ὁ Χορὸς ἦτανε ἕνα πράμα: Κατάλαβα ἀληθινὰ πῶς βρισκόμουνα στὸ κατῶφλι τοῦ Ἑλληνικοῦ Δράματος.

Σὲ λίγο τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα ἐβούιζαν, οἱ πρῶτες εἰδήσεις φτάνουν στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴ Ρώμη, στὴ Μαδρίτη, στὴ Λισσαβῶνα. Ὀλη ἐκείνη τὴ νύχτα ἡ Ἀθήνα βρισκότανε σὲ ὑπερδιέγερση. Τὴν ἐρχόμενη μέρα τὰ καταστήματα ἐμείναν κλειστὰ κι' ὁ κόσμος ὅλος φιλιόντανε στοὺς δρόμους ὅπως συνηθίζεται τὸ Πάσχα. "Ὀλη ἡ Ἑλλάδα ἦταν στὸ πόδι καὶ οἱ εἰδήσεις ἀπ' τοὺς Δελφοὺς ἐξακολουθοῦσαν νά φτάνουν, ἔπειτα ἀπὸ τὰ πρῶτα σημειώματα, μεγάλες καὶ λεπτομερειακές. «Τὸ Δράμα ξαναγεννήθηκε, λέγανε, στὴν πρωταρχικὴ χώρα τῆς γένεσής του.» Οἱ Ἕλληνες ἀνταποκριτὲς ἦτανε τὸ ἴδιο γεμάτοι θαυμασμό. «Πῆγανε νά κοροϊδέψουν καὶ στάθηκαν νά προσευχηθοῦν.» Γιὰ μῆνες τὰ Ἑλληνικὰ φύλλα γέμιζαν σελίδες γιὰ τὶς Δελφικὲς Γιορτές. Καὶ μοῦ ἔλεγαν ἀργότερα πῶς τὸ κοινὸ δὲν ἤθελε ἄλλα νέα.

Τὸ ἄλλο πρωὶ στὸ Στάδιο, δίσκοι καὶ ἀκόντια λαμποκοποῦσαν στὸν ἥλιο, δρόμος, πήδημα μὲ βάρη, πάλη, ἀστραφτερὲς πανοπλίες καὶ τὸ τραγοῦδι ἀπ' τοὺς χορευτὲς. "Ὅταν τέλειωσε ὁ «Προμηθεὺς Δεσμώτης» ἀητοὶ κατέβηκαν ἀπ' τὴν κορφή τοῦ Παρνασσοῦ καὶ κυκλόφερναν γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ ἥρωα. Καὶ στὴ μέση τῶν ἀγώνων ἤρθανε πάλι πετῶντας χαμηλὰ στὴν παλαίστρα. Πραγματικὰ ὅλη ἡ φύση ἤθελε νά συμπράξει. Κεῖνο πού ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα ἦτανε τὴν ἐπόμενη μέρα ὅταν ἤρθαν οἱ χωρικοὶ νά δοῦνε τὴν παράσταση. Ἐκράτησαν τὴν ὑπόσχεσή τους καὶ κανένας δὲν ἤρθε ἀπ' τὰ χωριά τὶς δυὸ πρῶτες μέρες. Μὰ τὴ δικὴ τους μέρα ταξίδεψαν γιὰ μίλια μὲ τὸ κάρο ἔχοντας συχνὰ καὶ τὰ μωρὰ τους στὴν ἀγκαλιά. Ἀπὸ ὑπὸ τὸ πρωὶ εἶχε γεμίσει τὸ θέατρο ἂν καὶ ἤξεραν πῶς μόνο στὶς 5 τ' ἀπόγεμα θ' ἀρχίζε ἡ παράσταση, κι' ὅλη τὴ μέρα τὸ βουνὸ γύρω μαυρολογοῦσε ἀπ' τὸν κόσμο. Τὴν πρώτη μέρα ἡ πα-

ράσταση τῶν διανοουμένων ἦταν πολὺ μεγάλη, ἀλλὰ ἡ δεύτερη ἦταν θαυμαστή. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε πραγματικὰ ἀφυπνισθεῖ.

Κεῖνη τὴ νύχτα ὅταν ἐφυγαν ὄλοι, κάθησα μόνη μου μὲς τὸ θέατρο καὶ εἶδα καθαρὰ τὸ μέλλον μπροστά μου. Ἦξερα πὼς ἡ ἀνταπόκριση ὑπῆρξε πραγματικὴ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶχε ξεπεράσει τὶς προσδοκίες μου. Ἦξερα πὼς ἂν μπορούσαμε νὰ ἐξακολουθήσουμε ἢ πραγματοποιήσουμε τοῦ μεγάλου οὐρανοῦ βρισκότανε στὰ χέρια μας. Ἀλλὰ ἐβλεπα σωστὰ μπροστά μου. Ἦξερα πὼς κεῖνη τὴ νύχτα πολλὰ θὰ λέγονταν καὶ πολλὰ θὰ γράφονταν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν θὰ μᾶς ἐλευθέρωνε τὰ χέρια.

Τὰ σχέδια ποὺ κάναμε στὸ ταξίδι μεταξύ Πάτρας καὶ Συκιάς ἐπεκτείνονταν πέρα ἀπ' τὶς Γιορτές. Πραγματικὰ αὐτὸς ὁ ἐσώτερος σκοπὸς ἔκαμε τὴν κούραση τῶν Ἑορτῶν νὰ φαίνεται ἀσήμαντη. Εἶχαμε πει: ἔπειτα ἀπ' τὸ ὅμοιο μὲ παλιόροια μέγα κύμα τῆς γενικῆς ἀφύπνισης ποὺ θ' ἀκλουθοῦσε μιά τέτοια σύνθεση ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων ἀμέσως κατόπιν θὰ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσει μιά συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ εἶχαν καταλάβει πὼς οἱ Γιορτές ἦταν ἀπλῶς ἓνα σύνθημα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δράσης ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἓνα καθαρὸ μυαλό, μιά γενναία καρδιά καὶ γνώση τῆς γλώσσας, ἐκείνων ποὺ κατάλαβαν πὼς μιά τέτοια ἀνταπόκριση σὰν αὐτὴ ποὺ ξεσήκωσαν οἱ Δελφικὲς Γιορτές, ἀπ' τὴν τελευταία γωνιά τῆς Ἑλλάδας κι' ἀπὸ πολλές γωνιὲς τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πέρα, ἀπαιτοῦσε μιά ρητὴ δράση ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν ὑπεύθυνων ἀτόμων ποὺ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ φωτίσουν αὐτὸ τὸ μοναδικὸ ξέχυμα ἀλτροϊστικῆς συγκίνησης. Καὶ ὑπῆρχαν πολλοὶ ἀπ' αὐτούς: πολλοὶ μὲς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔξω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ποὺ ἦσαν ἱκανοὶ καὶ πρόθυμοι νὰ δράσουν. Τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ χρειάζονταν θὰ μαζεύονταν ἀπ' τὰ πέρατα τῆς γῆς νὰ βοηθήσουν καὶ νὰ δικαιώσουν τὸ πνεῦμα ποὺ ἀνέτειλε. Αὐτὸ τὸ κύμα τῆς ἀφύπνισης ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ ὅ,τι τὸ προείδαμε ἀλλὰ τὸ ἐπόμενο βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς δὲν ἦταν πιά στὰ χέρια μας. Ἀντ' αὐτοῦ πῆγα στὴν Ἀμερικὴ γιὰ νὰ μεσολαβήσω γιὰ τὸ Δελφικὸ Πανεπιστήμιο. Δυὸ χρόνια περίπου ἔκανα διαλέξεις σὲ κατὰ-μεστές αἴθουσες ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸ ὡς τὸν Εἰρηνικὸ, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν πάντοτε τὸ ἴδιο: «Θέλετε σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς κάμετε μίαν ἄλλη διάλεξη;»

Οἱ δευτέρες Γιορτές ἐξασφαλίστηκαν ἀπὸ ἓνα συμβούλιο Ἀθηναίων. Τὶς δεχτήκαμε μὲ βαρεῖα καρδιά γιατί ἦταν προδῆλο πὼς ὁ ἀντικειμενικὸς τοῦ σκοπὸς δὲν ἦταν ὁ ἴδιος μὲ τὸν δικὸν μας. Δὲν ἐννοιοῦσαν καθόλου γιὰ τὴ δυνατότητα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐπερίκοπταν τὸ χωρικὸ στοιχεῖο ὅπου μπορούσαν. Τὸ πρόγραμμα ἦταν ὅπως καὶ τὴν προηγούμενη φορὰ, μόνον ποὺ πρόσθεσαν τὶς ἱκέτιδες τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐπαναλήφθηκε τρεῖς φορές. Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐπιτυχία ἀνέβηκε σὲ νέα ὕψη. Τὸ συμβούλιό μου ἦταν γοητευμένο μὲ τὰ μεγάλα ἐνθουσιώδη ἄρθρα

τῶν ξένων ἀνταποκριτῶν καὶ πρόβλεπαν τὴν ἐγκαθίδρυση μόνιμων Ἑορτῶν, ἓνα εἶδος ἑλληνικῶν Olympiade, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι θὰ περιορίζονταν αὐστηρὰ σὲ θέατρο, ἀγῶνες, ἐκθέσεις. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπιτρέπονταν. Ἐνα δόλωμα γιὰ τοὺς τουριστὲς καὶ τίποτ' ἄλλο.

Δυστυχῶς ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας συμφώνησε μὲ τὸ συμβούλιο. Ἡ Κυβέρνηση μου εἶπε θὰ ὑποστήριζε ἓνα τέτοιο πρόγραμμα ὡς τὸ τέλος, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐνεθάρρυνε ἐκεῖνο ποὺ ἐμεῖς ὀνομάζουμε *Πνευματικὸ Κέντρο*.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ Δελφικὴ προσπάθεια ἔφτασε σ' ἓνα χωρίσμα τῶν δρόμων: ἡ θάπρεπε νὰ περνούσαμε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μας σὰν ἱμπρεσάριοι γιὰ νὰ διασκεδάζουμε τουρίστες, ἢ νὰ καταστρέψουμε ὅ,τι δημιουργήσαμε γιὰ νὰ μὴ τὸ ἐξυτελίσωμε. Καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μας δὲν ὑπῆρχε πεδίο ἐκλογῆς. Οἱ Δελφικὲς Γιορτές τελείωσαν.

Παρ' ὅλη τὴν ἀποθαρρυντικὴ ὄψη, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχε ἀρκετὴ πίεση γιὰ νὰ ἐξαναγκάσει τὴν κυβέρνησις νὰ κάμει ἓνα νόμο γιὰ ἓνα Δελφικὸ ὄργανισμό, «σκοπὸς τοῦ ὁποῦ θὰ ἦταν ἡ ἴδρυση στοὺς Δελφοὺς ἐνὸς διεθνοῦς κέντρου γιὰ τὴν πνευματικὴ συνεργασία τῶν λαῶν.» Αὐτὸς ὁ νόμος, μαζί μὲ ἄλλα θαυμάσια μέτρα, ἐξασφάλιζε τὴν ἀπαλλοτρίωση τοῦ χώρου μὲ ἀποζημίωση, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ παραχωρηθεῖ ὁ τόπος στοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν ξένων κρατῶν γιὰ τὴν ἴδρυση στοὺς Δελφοὺς ἐνὸς πνευματικοῦ κέντρου κάθε χώρας. Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ Δελφοὶ θὰ γίνονταν πάλι ὅπως καὶ στὰ περασμένα, οὐδέτερο ἔδαφος ἀνάμεσα στὰ ἔθνη. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ νόμος σὰν σύνολο ἦταν τόσο χαλιναγωγημένος ἀπὸ περιοριστικὰ μέτρα ποὺ τὸ ἀγαθὸ ποὺ μπορούσε νὰ κάμει ἦταν κι' ὅλας πρὶν ἀρχίσει νεκρὸ γράμμα. Τὴ διοίκησις ὅλης τῆς ὀργάνωσης τὴν εἶχε ἐμπιστευτεῖ ἀκριβῶς σ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπίσημης Ἀθήνας ποὺ ἀντιτάχτηκαν σὲ κάθε βῆμα τῆς Δελφικῆς προσπάθειας. Πολλὲς φορές συναντήθηκα μὲ τοὺς ἐπίσημους τῆς Ἀθήνας σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Δὲν ὑπῆρχε κρατικὴ ὑπηρεσία ποὺ νὰ μὴν ἦταν μ' ἓναν τρόπο ἢ ἄλλο ἐνεργὸς στὶς Δελφικὲς Γιορτές. Πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἦταν ὠφέλιμες μὰ ἄλλες ἐκνευριστικὲς. Ἀλλὰ μιά ξεχωρίζει τέλεια διαφορετικὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸ Ἐπιτελεῖο του (καὶ δὲν ἦταν πάντα ὁ ἴδιος Ὑπουργὸς καὶ τὸ ἴδιο ἐπιτελεῖο) μοιάζανε νὰ συναγωνίζονται μεταξύ τους καὶ μαζί μου γιὰ νὰ γίνουν οἱ Δελφικὲς Γιορτές. Δὲν ἦταν ἀπλῆ φιλοφροσύνη ποὺ εἰδειχναν, ἦταν σάμπως ἐγὼ νὰ ἐργαζόμουν μαζί τους γιὰ δική τους ὑπόθεσις ἢ σάμπως ἡ Δελφικὴ Ἰδέα νὰ ἔτανε γι' αὐτούς ἓνας χαμένος παλιὸς οἰκογενειακὸς θησαυρὸς ποὺ τὸν ξανάβραν πάλι. Ἴσως ὄλοι αὐτοὶ ποὺ ζοῦσαν τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ θανάτου σὰν ὑπόθεσις τῆς ζωῆς τους, καταλαβαίνουν ἐξ ἐνστίκτου τί νόημα ἔπαιρναν οἱ Γιορτές. Καὶ γι' αὐτούς γράφηκε ὁ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», στὰ 1933. Ὁ Ἕλληνας στρατηγὸς ποὺ διεύθυνε τὰ στρατεύματα τῶν συνόρων Θράκης καὶ Μακεδονίας μᾶς κάλεσε νὰ ὀργανώσουμε μιά γιορτὴ γιὰ τὸ στρατό. Γι' αὐτούς ὁ Σικελιανός

λιανός έγραψε τὸ δράμα. Μποροῦσε νὰ ὀνομα-
στῆ ὁ «Τελευταῖος Ὀρφικὸς Δεῖπνος». Ὁ Ὀρ-
φέας προβλέπει τὸ θάνατό του καὶ μαζί με τοὺς
μαθητὲς του ἀναθυμᾶται περιστατικὰ τῆς κοινῆς
ζωῆς τους.

(Ἐδῶ παρεμβάλλεται ἓνα μεγάλο ἀπόσπασ-
μα τοῦ «Ὀρφικοῦ Διθύραμβου» ποὺ τὸ ἀκολου-
θοῦν τὰ παρακάτω λόγια γιὰ τὴν Τραγωδία
«Σίβυλλα»).

Ἡ «Σίβυλλα» εἶναι μιὰ τραγωδία σὲ στίχους
ποὺ ὁ Σικελιανὸς γιὰ χρόνια τὴν εἶχε μέσα του.
Ἄπο καιρὸ εἶχε γράψει πολλὰ μέρη, ἀλλὰ τὴν
τελείωσε ὅταν μπῆκαν οἱ Γερμανοὶ στὴν Ἑλλάδα
τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1941.* Καὶ τὸ χειρόγραφο μοῦ

* Ἡ «Σίβυλλα» γράφηκε καὶ τελείωσε τὸ καλο-
καίρι τοῦ 1940 καὶ διαβάστηκε ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ Σικε-
λιανὸ στὴν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου Γραμμάτων καὶ
Τεχνῶν στὶς 3 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1940. Ἡ Ἐδα Σικε-
λιανὸ νομίζει πὼς ἡ «Σίβυλλα» γράφηκε ὅταν
μπῆκαν οἱ Γερμανοὶ ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφό της ἔφτασε
τόσο ἀργαπορημένα.

ἔφτασε δυὸ μῆνες ἀργότερα καὶ γὼ δὲν ξέρω με-
ποῖο μέσο.

Ἡ ἐποχὴ διαλέχτηκε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ρωμαϊκὲς
παρακμὲς γιὰ νὰ δείξει πὼς τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα
δὲν καταστρέφεται ἀπὸ τὴν ἐξαχρείωση, τὸν
κίνδυνο καὶ τὴν ἀπέραντη ὀδύνη.

(Ἐδῶ πάλι ἀκολουθεῖ μιὰ παρεμβολὴ ἀπο-
σπασμάτων τῆς «Σίβυλλας» ποὺ οἱ ἀναγνώστες
τῆς «Νέας Ἑστίας» ἔχουν ἤδη ὑπ' ὄψει ἀπὸ τὴ
δημοσίευσή της στὰ τεύχη 398 - 401 καὶ τε-
λειώνει με τὰ λόγια αὐτά:)

Ἄλλὰ ὄλο τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος, —«καθὼς αἰ-
φνίδια ὑψώνονται οἱ ἀητοὶ μαζί κι' ὥστόσο
ἀκλουθαί ὁ καθένας τῶν τὴν τροχιά του στὴν
ἴδια μέσα ζέστα ἀδερφωμένοι, καθένας καὶ ὄλοι
μαζί με ἀκέριο τὸν ἅγιο σκελετὸ τῶν περασμέ-
νων», φώναξε με μιὰ φωνή:

«Νὰ ῥτουν!

Τοὺς καρτεροῦμε!»

ΕΥΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

ΤΩΡΑ

*Τώρα πὺν λουλούδισε ἡ φραγὴ,
ἡ καρδιά μου πὼς σὲ νοσταλγεῖ,
καὶ τὸ νοτισμένο γύρω χῶμα
εὐωδιάζει σὰν ἀγάπης στόμα.*

*Μάνα μου χιλιάκριβη Ἀττική,
Μοῖρα ποιά με δένει τραγική,
Μοῖρα ποιά με σέρνει μουσική
κάτω ἀπὸ μιὰ σκέπη ξενική;*

*Κυπαρίσια γύρω κι' ἀγριελιές
κι' ἀνθισμένες νύφες μυγδαλιές,
ρόδα γιὰ ἐρωτιάρες ἀγκαλιές,
Ἀκριβὲς ἀγάπες μου παληές.*

*Μάνα μου χιλιάκριβη Ἀττική,
Μοῖρα ποιά με δένει τραγική;
Τώρα πὺν λουλούδισε ἡ φραγὴ
Μάταια ἡ καρδιά σὲ νοσταλγεῖ.*

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

